

PAULIUS SAUDARGAS

Mokslinių tyrimų kryptis: biofizika.

DOI: doi.org/10.35321/all84-15

IŠ *PASTOGĖS* TROLIAMS Į DANTIS

Algirdas Patackas rašė: „Praėjusio amžiaus šeštame ir septintame dešimtmetyje būrelis jaunų žmonių, neapsikentę jau pradėjusios pūti sistemos tvaiko, susibūrė į bendriją. <...> Vienam jų, Mindaugui Tomoniui, žuvus ar nužudytam, įvykdė jo priesaką – pradėjo leisti pogrindžio kultūrinį žurnalą *Pastogė* (*Pastogė* skiriama tiems, kurie nori laisvai kurti), o jį užspaudus tęsė pradėtą darbą, išleisdami rinkinį *Ethos*.“¹ Atrodytų, šiuose dviejuose sakiniuose sutelpa tuometė A. Patacko ir pogrindžio bendražygių kovos retrospektyva. Vėliau nuo režimo nuketėjo ir pats A. Patackas: 1986 metais KGB suimtas ir, jo paties žodžiais tariant, „nuleistas į rūsį“. Iš pogrindžio *Pastogės* į KGB rūsį... Kodėl *Pastogė*? Pogrindis juk turėtų telktis po grindimis, rūsyje ar bunkeryje, kaip kad partizanai slėpėsi. Pastato aliuzijos kontekste pasirinkimai iš tiesų galimi du. Tiek rūsio – po grindimis, tiek *pastogės* – virš lubų erdvės iškrenta iš prozinio namų pasaulio. Ten žmonės paprastai negyvena, o vyksta paraleliniai, uždengti nuo kasdienio namo gyvenimo dalykai. Tie patys partizanai, užklupti enkavėdistų, dažnai slėpdavosi ne tik po grindimis, bet ir „ant aukšto“, kur, jei nebus daroma nuodugni krata, gal ir neužklys neprašyti svečiai. Iš *pastogės* toliau matyti – taip, pasak A. Patacko, pavadinimą motyvavo pats Mindaugas Tomonis. Taigi suskamba pretenzija nelįsti į „tradicinį“ pogrindį, o veikti kažkaip kitaip. Ką reiškia „toliau matyti“? Iš toliau pastebėti besiartinantį priešą? Kažin, ar savisaugos lygį pavadinime norėjo užkoduoti „pastogininkai“, matyt, kalbėta apie intelektinį žvilgsnį. Pasak A. Patacko, *Pastogė* turėjo užpildyti pogrindžio spaudos trūkstantą kultūrinę, intelektualią nišą. *LKB Kronika* buvo faktologinis leidinys, savo nuoga tiesa ir nesugaunamumu varęs į neviltį KGB. *Kronika*, atlikusi fundamentinį darbą, iš esmės tenkino Lietuvos pogrindžio spaudos poreikį šiame segmente, tačiau ji nepretendavo nei į literatūrinę, nei į filosofinę aukštumą, nes tai buvo represijų kronika.

---

¹ Patackas Algirdas 2011: *Pastogės Lietuva*, Aidai, 170.

A. Patackas rašė: „[...] reikėjo rinktis: arba eiti į melo kultūrą, arba į ją neiti. Ir ką tuomet daryti? Jeigu neini, tenka meluoti, jei neini, negali pasireikšti, viską tik savyje gali nešiotis, nes esi labai suvaržytas. Lieki nemelavęs, bet lieki neįsibūtinęs.“ Taigi *Pastogė* tampa terpe norinčiam kurti disidentiniam jaunimui. Tiems, kurie trokšta ne tik išdėstyti požiūrį, bet ir palikti savo pėdsaką literatūroje, poezijoje, filosofijoje. Būti aukščiau, būti pastogėje. Rūsyje tu beldi žinutes Morzės abėcėle, pastogėje tu kalbi eilėmis. Turinys panašus, bet forma kita. Idėja labai stipri – pagrindinė informacija skirta ne tik susižinoti ar kovai prieš sistemą deklaruoti, bet ir intelektualinės kūrybos pasauliui, alternatyviam melo imperijai, kurti. Gali rašyti ir publikuoti oficialiojoje spaudoje, tačiau tada tekstai turės būti sterilūs nuo politikos ir religijos, gali rašyti į stalčių, gali nieko nerašyti. Tačiau dar gali rašyti į pagrindžio leidinį, kuris neturės plataus skaitytojų rato, tačiau, kaip dabar matome iš didesnės laiko perspektyvos, liks inkrustuota istorijoje labai oriai. Stovėti iškelta galva, būti aukščiau, būti pastogėje.

Keista, tačiau tokios intelektualinės pastogės ir drąsių „pastogininkų“ poreikis neišnyko net po trijų laisvės dešimtmečių... A. Patacko mintys jau Nepriklausomybės laikotarpiu naujai suskamba ir mūsų dienomis. „Dabar nėra tiesioginės prievartos, bet yra kitokia prievarta, turinti daug rafinuotesnę formą.“² Ar ir dabar visi intelektualai tikrai gali laisvai rašyti ir kalbėti tai, ką galvoja? Baimę patekti į rūsį ar Sibirą keičia baimė būti išjuoktam madingų „influencerių“. Baimę fizinio susidorojimo keičia viešo pasmerkimo baimė. Baimė likti balta varna zombuoja patį intelektą ir virstame paklusniai jau ne tik tylinčiais, bet ir galvojančiais mankurtais. Tai vienišos laisvės kaina. Laisvės, kuri dominuoja kitų vertybių sąskaita, kaina. Nesubrendusi ir intelektualiai neatspari visuomenė, iškovojusi laisvę, gali labai greitai ją paversti chaosu arba tiesiog dar vienu režimu. A. Patackas rašė: „Dora ir laisvė neatsiejamos; be pirmosios nėra antrosios. Sukeisti šias sąvokas – tai padaryti mirtiną, neatleistiną klaidą. Tai ypač liečia lietuvius, kaip etinės kultūros žmones.“³ Nusimetę tironą nuo sprando, galime nepajusti, kaip ten palengva atsisės visa gvardija netikrų pranašų ir fariziejų, garbinančių nebe tą jau iškovotos laisvės idealą, o tik jos stabą kreivos mąstyse nos karalystėje. A. Patackas rašė: „Juk tie, kurie turi ydą, nori, kad visas pasaulis pripažintų jų ydą kaip neydą, – tada lengviau gyventi. Užuoat su ta yda kariavus savyje, laimėjus ar pralaimėjus. Jeigu gerą kovą kovotų, kaip sako šv. Paulius, tai gal būtų atleista, gal ir laimėtų galų gale. Bet ne, atvirksčiai, norima pasaulį pertvarkyti taip, kad ta yda būtų pripažinta neyda.“⁴ Pats A. Patackas, ne kartą

² Ten pat, 28.

³ Ten pat, 42.

⁴ Ten pat, 31.

pešiotas moderniųjų „influencerių“ ir „trolių“, taip jiems atsako per poetą brolių Gintarą Patacką „Algirdo Patacko kalboje, pasakytoje per savo paties laidotuves brolio Gintaro lūpomis“:

Mano broliai yra ne broileriai,
Netupėjau su jais vištidėje,
Sakalai yra mano broliai
Aukštybėje...

Ką galiu jums ištarti, troliai,
Pakarti troleibuso ienų:
– Buvot moliai ir liksit moliai,
Esat jūs tiktai maistas hienų!⁵

A. Patackas buvo tiesaus žodžio ir drąsaus veiksmo žmogus. Unikalus derinys, kai kultūristo raumenys slepia jautrią sielą ir gilų intelektą. Savamokslės, bet labai išvalgios ekspedicijos po etnolingvistinius klodus kažkada pastatys A. Patacką greta išvalgiausių kalbotyros genijų, o bekompromisė dvikova su sovietų represinėmis struktūromis jau įrašė Algirdą į Lietuvos disidentų panteono granitą.

Į tikėjimą, į tekėjimą,
Į gaivaus dieviškumo srovenimą,
Nes mes einame, kaip irėjome –
Ne į mirtį, o į gyvenimą.⁶

Įteikta 2021 m. gegužės 25 d.

PAULIUS SAUDARGAS
Lietuvos Respublikos Seimas
Gedimino pr. 53, LT-01109 Vilnius, Lietuva
paulius.saudargas@lrs.lt

---

⁵ Patackas Gintaras 2015: *Algirdo Patacko kalba, pasakytą per savo paties laidotuves brolio Gintaro lūpomis*, 2015-04-03-08.

⁶ Ten pat.